

De hamer of het truweel?

Over het Cultureel Contract van de SP

Joeri Naânai

Licentiaat in de Wijsbegeerte

In het voorlaatste (extra) nummer van *Samenleving en politiek* verschenen tien commentaren op de teksten of 'contracten' van het SP-Toekomstcongres. Uitgever Leo de Haes leverde scherpe kritiek op het *Cultureel Contract* (CC). Onder de titel *Hoe een cultuurdiscussie zich vastrijdt* [1] gaf de Haes in 12 punten een aantal argumenten die moesten aantonen dat het CC getuigt van: 1. een verkeerd uitgangspunt; 2. spraakverwarring; 3. gemeenschapsgeleuter; 4. een gezwollen taalgebruik; 5. een misplaatste romantische opvatting over kunst en kunstenaars; 6. een voorbijgestreefd humanisme; 7. een onrechtmatige samenhang tussen kunst en democratie; 8. een omgekeerd kijkcijferfetisjisme; 9. een paternalistische visie op cultuurspreiding; 10. een kunstmatige tegenstelling tussen cultuur en commercie; 11. juichende spandoektaal m.b.t. het multiculturalisme; 12. clichés en ander ondoordacht gedram.

Als wetenschappelijk medewerker van Vlaams parlementslid Kathy Lindekens - die samen met Dany Vandebossche verantwoordelijk is voor het CC - was ik nauw betrokken bij de voorbereiding van het CC. De reactie van Leo de Haes getuigt mijns inziens op diverse punten van een gebrekkige argumentatie waarvan ik vermoed dat ze is ontstaan vanuit een visie op cultuurpolitiek waarmee het CC juist wil breken. Hierop kom ik verder terug. De Haes leest in het CC dingen die er niet staan, geeft citaten foutief weer en haalt ze uit hun context, vervangt vermeende contradicties en inconsequenties door eigen contradicties en inconsequenties, en toont in het algemeen een gebrek aan goede wil om te begrijpen wat het CC duidelijk wil maken. Wellicht is dit laatste ook een gebrek van het CC

zelf en daarom alleen al is een repliek op de Haes nuttig. Het uiteindelijke doel van het CC is immers het maatschappelijk debat over de rol en het belang van kunst en cultuur voor onze samenleving op gang trekken. Dat is dus alvast gelukt.

1. De Haes verwerpt het uitgangspunt van het CC. Hij schrijft: "Kunst vormt helemaal geen fundament van een samenleving". Maar in de originele tekst - die door de Haes overigens zelf wordt geciteerd - staat letterlijk: "Kunst en cultuur *leggen mee* de fundamente van onze samenleving". Dat is geen onbelangrijk nuanceverschil. Een fundament heeft immers, vanuit de aard van het begrip zelf, iets statisch en bijna institutioneels, terwijl kunst en cultuur dynamische, beweeglijke elementen zijn. Het CC stelt dus dat kunst en cultuur, als beweeglijke factoren in de maatschappelijke organisatie, een onmiskenbare invloed uitoefenen op de fundamente (de wetten, instellingen en politieke, sociale en economische structuren) van onze samenleving. Kunst en cultuur zijn nu eenmaal, los van wat er door artiesten mee 'bedoeld' zou worden, zowel oorzaak als gevolg van wat er in een gemeenschap leeft. In dat opzicht leggen zij wel degelijk mee de fundamente van onze samenleving, ook al mag dat deze of gene artiest worst wezen. Het CC beschouwt cultuur dus niet, zoals de Haes beweert in punt 10 van zijn kritiek, "als iets dat losgezongen is van het dagelijks bestaan", maar integendeel als de concrete "levensstijl van een samenleving" [2]. Dat hiermee een "tautologie" zou worden uitgedrukt, klopt evenmin. Het is niet omdat een samenleving niet bestaat zonder cultuur en vice versa, dat de cultuur van een samenleving te herleiden valt tot die

samenleving en vice versa. Het bestaan alleen al van het woord 'cultuur' drukt een vaag maar niettemin significant onderscheid uit tussen cultuur en samenleving. Volgens de redenering van de Haes impliceert de interdependentie van dingen ook hun identiteit, wat op hetzelfde neer zou komen als beweren dat een schilderij zijn verf is, een symfonie haar noten en een denker zijn hersenen.

2. De vermeende "Babylonische spraakverwarring" in het CC m.b.t. de begrippen kunst en cultuur waartegen de Haes zich verzet, vloeit voort uit de erg subjectieve manier waarop deze begrippen door eenieder concreet worden ingevuld. In het eerste deel van het CC wordt uitvoerig aangetoond dat het onbegonnen werk is om een duidelijke en voor iedereen aanvaardbare definitie te formuleren van wat kunst en cultuur nu precies zijn en waarin ze zich van elkaar onderscheiden. Spijts alle pogingen die daartoe sinds mensenheugenis zijn ondernomen, geldt hier nog steeds het klassieke adagium: *De gustibus et coloribus non est disputandum*. In het CC is dan ook geen poging ondernomen om op dit vlak het warm water uit te vinden. De Haes heeft gelijk wanneer hij stelt dat daardoor met de begrippen kunst en cultuur "van alles en nog wat bedoeld wordt", maar dit is een bewuste keuze geweest. Door het (bv. voor de toekenning van subsidies) over te laten aan deskundigen (die onderling ook van mening kunnen verschillen) om uit te maken wat gerekend kan worden tot de kunst en wat niet, wordt in het CC het paternalisme vermeden waarvan de Haes het CC beschuldigt in punt 9. Ik ben erg benieuwd welke reactie de Haes had gegeven mocht in het CC wél een poging tot definiëring van 'kunst' en 'cultuur' ondernomen zijn.

3. De Haes komt dan maar zelf met een definitie voor de dag: "Kunst is wat een kunstenaar als kunst presenteert". Van een tautologie gesproken! Maar ik ben van goede wil, dus ik concentreer me op wat bedoeld wordt: kunst kan van alles zijn. "Dus niet alleen eeuwige schoonheid, maar ook spuuglelijke dingen", stelt de Haes. Cultuur daarentegen is volgens de Haes gemeenschapsgebonden. Dit onderscheid is echter niet houdbaar. In een gemeenschap heerst

immers diezelfde meerzinnigheid en dynamiek, diezelfde variatie van opvattingen en smaken als in de kunst. Dé Witrus of dé pygmeë bestaat niet, evenmin als dé Vlaming bestaat. En hoewel men op een kunstmatige wijze (abstractie makend van particulariteiten die vaak meer over een gemeenschap zeggen dan de platitudes in dit verband) de grootste gemene deler van een gemeenschap kan opstellen, doet men daarbij altijd afbreuk aan de onherleidbare grenzenloosheid van het individueel en collectief bewustzijn in een gemeenschap. Kortom, het *abstracte* onderscheid dat in het CC tussen kunst en cultuur gemaakt wordt, blijft juist daarom enigszins abstract om te vermijden dat wat *in concreto* voortdurend op een wisselende manier met elkaar in verbinding treedt eens en voorgoed in afzonderlijke hokjes zou worden gestopt. En of de stelling uit het CC dat "elke beleidsvorm zielloos wordt als men er cultuur uit wegdenkt" [3] getuigt van "gemeenschapsgeleuter" zoals de Haes meent, moet men, rekening houdend met de nefaste gevolgen van een hokjesmentaliteit, maar eens vragen aan de grootste gemene deler in de Vlaamse cultuursector wanneer die zich beklagt over wereldvreemde beleidsmaatregelen zoals de recente BTW-maatregel voor uitvoerende artiesten.

4. "De onuitgesproken premisse" van het CC is volgens de Haes: "kunst is goed, cultuur is fijn, want het zijn verheven zaken". Vervolgens geeft hij voorbeelden die moeten aantonen dat het tegendeel ook waar kan zijn (socialistisch realisme, nazicultuur, gefotografeerde plasseks, ...) en dat het CC derhalve een "gezwollen taal" hanteert. Maar wat de Haes hier aantoont, is alleen dat kunst- en cultuurproducten niet noodzakelijk voor iedereen verheven zijn, een stelling die ook in het CC verdedigd wordt. De, overigens niet onuitgesproken maar expliciete, premisse van het CC is dus veeleer: kunst en cultuur zijn als wezenlijke elementen in de maatschappelijke dynamiek te belangrijk om te verwaarlozen op politiek niveau en te waardevol om ondergeschikt gemaakt te worden aan zuiver economische belangen. Nergens staat er: alles wat in de kunst of door een cultuur wordt voortgebracht, is verheven. Er staat alleen dat kunst

en cultuur, ongeacht hoe zij door de enkeling geapprecieerd worden, de ruimte moeten hebben om in vrijheid te kunnen blijven doen wat ze doen. En dat dit geen overbodige doelstelling is, wordt nog al te vaak bewezen door de financiële en creatieve beperkingen die artiesten dagelijks moeten overwinnen.

5, 6 en 7. Oscar Wilde schreef in zijn Inleiding op *The portrait of Dorian Gray*: "Er bestaat niet zo iets als een moreel of immoreel boek. Boeken zijn goed of slecht geschreven. Meer niet." Ik kan de Haes dus gelijk geven wanneer hij stelt dat kunstenaars niet "het ware geweten van de samenleving" zijn en dat kunst en cultuur *niet noodzakelijk* bijdragen tot verdraagzaamheid, communicatie, gemeenschapszin en engagement. Er is trouwens geen groter gevaar denkbaar voor de culturele en artistieke vrijheid dan het dwingen van artistieke projecten in het keurslijf van een, al of niet goed bedoeld, maatschappelijk engagement. Maar ook hier geeft de Haes het CC foutief weer. Er staat in het CC helemaal niet wat hij tussen aanhalingstekens plaatst en dus presenteert als een letterlijk citaat [4]. In het CC staat: "De kunst is *als het ware* 'het geweten' van de samenleving" [5]. Een andere en duidelijk meer genuanceerde uitspraak dan wat de Haes ervan maakt. Er staat ook: "Kunst en cultuur *kunnen* (...) bijdragen tot verdraagzaamheid, communicatie, gemeenschapszin en engagement" [6] (bv. wanneer ze op een niet instrumentele wijze fungeren als blikverruimende commentaren of parodieën op, kritieken, illustraties of evocaties van maatschappelijke problematieken zoals het racisme, de commercialisering van het mediaveld of de vervuiling van het milieu). De opmerking van Wilde indachtig, zou het inderdaad van een naïef romantisme getuigen om die mogelijke convergentie van kunst en maatschappelijk engagement te beschouwen als een noodzakelijk bestanddeel of het logische gevolg van elke artistieke productie. Maar omgekeerd lijkt het mij evenzeer getuigen van een reductionistische denktrant indien men die mogelijkheid op voorhand uitsluit. Kortom, in het CC worden kunst en cultuur niet verheerlijkt als het heil en de toekomst van onze samenleving, maar wordt het ethisch en 'profetisch' karakter dat eruit kan

spreken evenmin ontkend. Kunst- en cultuuruitingen kunnen wel degelijk (en hebben dat ook gedaan [7]) bijdragen tot maatschappelijke emancipatie, zelfs en vaak bij uitstek in ondemocratische cultuurgemeenschappen [8]. In dat opzicht zijn kunstenaars vaak de luizen in de pels van het establishment, en hun werk vaak voorboden van een nieuw cultuurklimaat. En als de erkenning hiervan volgens de Haes blijk geeft van een "misplaatste romantische opvatting", welnu dan verkies ik deze in elk geval graag boven het soort van postmodern cynisme dat aan de kunst elke bevrijdende werking ontzegt. En wat het "misplaatst" citeren van Plato betreft (de Haes vond het ongepast dat in het CC iemand met oligarchische staatsopvattingen wordt geciteerd die de kunst bovendien uit zijn 'ideale staat' wilde bannen [9]), wil ik eraan herinneren dat Plato's dialogen zelf tot het literair proza kunnen gerekend worden, dat hij een begenadigd dichter moet zijn geweest én dat de staatsopvattingen in de *Politeia* bij monde van *personages* worden verkondigd, om maar te zeggen dat er op zijn minst sprake is van een veelzeggende interne spanning in Plato's filosofie. Iemand die de *Politeia* leest, zal trouwens merken dat Plato aan de muzische vorming wel degelijk een rol toekent in de opbouw van zijn ideale staat [10].

8. Volgens de Haes is "kunst voor het volk een contradictio in terminis". "Kunst is per definitie elitair." Die stelling staat niet alleen haaks op wat de Haes in punt 3 beweerde, nl. dat kunst alles kan zijn wat een kunstenaar als kunst presenteert (dus ook literaire bestsellers als Flauberts *Madame Bovary* of het soort van massaal verspreid seriewerk van kunstenaars als Keith Haring), maar klopt bovendien ook niet. Het is niet omdat men in kunstenaarskringen graag het onderscheid maakt tussen 'ernstige' en 'lichte' kunst (vaak vanuit een pedant elitisme dat de charlatanerie in eigen kringen moet versluieren), dat dit onderscheid tegenwoordig nog aan de realiteit beantwoordt. Sinds de *ready-mades* van Duchamp kan alles voor kunst doorgaan. En sinds de *Campbell-soepblikken* van Andy Warhol zijn de grenzen tussen kunst en reclame vervaagd en wordt ook de uniciteit van kunstwerken grondig in vraag gesteld. De Haes zegt trouwens zelf: "He-

dendaagse kunst moet dus niets en mag alles.“ Dus kan en mag ze ook populair zijn. En dat is ze ook. Bijna alle cinefielen zijn het erover eens dat Martin Scorsese en Stanley Kubrick grote kunstenaars zijn en toch worden hun films massaal bekeken. En ook in de fotografie, de mode en de muziek is de tijd allang voorbij dat populariteit en avant-garde altijd en overal onverzoenbaar zijn. Kortom, de Haes verzandt hier in tegenspraken, juist omwille van het feit dat hij in het CC tegenspraken ziet waar er geen zijn. “De hedendaagse kunst is (...) vrij en autonoom“, beweert hij ook. In het beste geval is dat zo, maar ik zou de hedendaagse kunstenaars niet willen te eten geven die steen en been klagen over de aantasting van hun artistieke vrijheid tengevolge van allerlei niet-artistieke (meestal economische) factoren waarmee ze, onder druk van hun broodheren (galerijhouders, uitgevers, filmproducenten, theaterdirecteurs, ...), rekening moeten houden. En dat het CC van een “omgekeerd kijkcijferfetisjisme“ zou getuigen, valt ook al niet op te maken uit de tekst. Het is niet omdat het CC, in unisono met de culturele sector, pleit voor een vergroting van de cultuurparticipatie, dat daarmee bedoeld wordt dat de kunst in de strot van de mensen moet geduwd worden. Van kunst en cultuur ‘proeven’ is iets dat je uit vrije wil doet. En het staat je vrij niet lekker te vinden wat je aangeboden krijgt. Maar daarvoor moet je wel eerst iets aangeboden krijgen waarmee je nog niet vertrouwd bent.

9. Ook de bijkomende argumenten die de Haes aandraagt om zijn stelling te verdedigen dat kunst altijd elitair is, overtuigen niet. Elitisme in de kunst heeft niets te maken met de hoeveelheid mensen die ervan genieten of ervan verstoken blijven, noch met de politieke, financiële of economische situatie waarin de kunstenaars en/of “hun doelgroepen“ [11] zich bevinden. De Haes heeft gelijk wanneer hij benadrukt dat cultuurparticipatie alles te maken heeft met het “cultureel kapitaal“ van de consumenten. Maar hij gaat in de fout wanneer hij deze vaststelling gebruikt ter verdediging van het bestaande cultuur-spreidingsbeleid en ter verontschuldiging van het feit dat sommige kunst- en cultuuruitingen nu eenmaal door een beperkte

groep geapprecieerd worden. Deze redenering gaat er immers vanuit dat sommige kunstvormen nu eenmaal, vanuit hun aard zelf, ontoegankelijk zijn voor ‘het volk’. In het CC wordt die ontoegankelijkheid niet toegeschreven aan het vermeende elitaire karakter van die kunstvormen zelf, maar juist aan de gebrekkige cultuurcompetentie van teveel mensen, wat op zijn beurt het gevolg is van een cultuurspreidingsbeleid dat nog teveel in kwantitatieve i.p.v. kwalitatieve termen functioneert. Dat het pleidooi voor meer kwaliteit in het CC door de Haes in punt 12 beschouwd wordt als het intrappen van een open deur, mag dan al gerechtvaardigd zijn (zelfs de vaststelling dat de kritiek op de eis van originaliteit een cliché is, doet tegenwoordig weinig origineel aan), maar dit betekent niet dat het een overbodig pleidooi is (het waarheidsgehalte van een cliché wordt niet bepaald door zijn vorm). Het betekent evenmin dat de concrete invulling van die kwaliteit door de beleidsmakers bepaald zou worden. Er zijn voldoende mogelijkheden om van overheidswege de randvoorwaarden van de kunst- en cultuurproductie en -consumptie te optimaliseren zonder dat men daarbij rechtstreeks ingrijpt in de creatieve processen die ten grondslag liggen aan die productie en consumptie. Zo'n beleid kan leiden tot een kunst- en cultuurlandschap waarin eenieder voor zichzelf, i.p.v. de Haes, uitmaakt wat voor hem of haar al of niet de moeite waard is, wat al of niet elitair kan genoemd worden.

10. Cultuur en commercialisering worden in het CC niet, zoals de Haes stelt, “platweg“ tegenover elkaar geplaatst. Integendeel, in het CC staat letterlijk: “De economische factor van de kunst- en cultuurproductie en -consumptie bestaat nu eenmaal. Men spreekt niet toevallig van een ‘cultuurindustrie‘“ [12]. En ook het feit dat de kunst- en cultuurproductie tegenwoordig in toenemende mate doordrongen is van technologie en mediatisering wordt nergens betwist [13]. Maar er worden in het CC wel vraagtekens geplaatst achter deze evolutie, en dat is niet zoals de Haes beweert “een andere discussie“, maar juist de essentie van de analyse in het CC. Niemand zal immers betwisten dat de toenemende technologisering, mediatisering en com-

mercialisering van het kunst- en cultuurlandschap naast positieve gevolgen (die in het CC, zoals de Haes toegeeft, wel degelijk ter sprake komen), ook negatieve gevolgen teweegbrengt. Veel minder eenduidig als de Haes voorstelt, is de conclusie van het CC daarom: de cultuurpolitiek moet de samenhang tussen cultuur en commercie leren begrijpen, om ze op een constructieve wijze te kunnen aanwenden ter bescherming en promotie van die kunst- en cultuuruitingen die in het huidige gecommercialiseerde kunst- en cultuurlandschap niet of te weinig aan bod komen.

11. De analyse van de fenomenen 'mondialiteit' en 'multiculturaliteit' in het CC is niet geïnspireerd door een "internationale socialistische ideologie", zoals de Haes meent, maar door de concrete bekommernis over de reële spanningen die er in Vlaanderen, vandaag wellicht meer dan ooit, bestaan tussen verschillende bevolkingsgroepen. En ook de interpretatie van die fenomenen is in het CC niet "eenduidig en kritiekloos positief", zoals het volgende citaat uit het CC aantoont: "Multiculturaliteit is vanzelfsprekend geworden in onze samenleving. (...) Maar dit neemt niet weg dat de interculturele dialoog wel eens fout gaat, vooral daar waar de cultuurbeleving van de 'andere' haaks lijkt te staan op die van 'ons'" [14]. Nationalisme, regionalisme en particularisme worden inderdaad verworpen, maar slechts in zoverre ze uitdrukking zijn van een intolerant cultuurimperialisme, niet in zoverre ze blijken geven van een open en verdraagzaam bewustzijn van de waarde van het eigen culturele erfgoed, zoals blijkt uit het hoofdstukje over 'Vooruitgang door herinnering' [15]. Kortom, in het CC worden de problemen die voortvloeien uit het toenemend multicultureel karakter van onze samenleving niet onder de mat geveegd, maar worden beleidsopties geformuleerd op basis waarvan die problemen (zoals het racisme, de politieke machteloosheid van migranten en de kansarmoede van bepaalde minderheden) opgelost zouden kunnen worden. Daarbij staat altijd het inzicht centraal dat mensen en culturen geen afgebakende en onveranderlijke identiteit bezitten, maar voortdurend op elkaar inwerken en dat het besef van deze dynamiek de basis is van verdraagzaamheid. De "ontwortelende gevolgen van de moderniteit", die

de Haes terecht een belangrijke factor noemt in het ontstaan van spanningen tussen diverse bevolkingsgroepen, zijn overigens meer dan eens ter sprake gebracht in de themawerkgroep die dit deel van het CC heeft voorbereid.

12. Leo de Haes haalt voor een laatste maal het zwaar geschut boven: waartoe en voor wie is de cultuurspreiding eigenlijk bedoeld? Wel, op dit punt is het CC nochtans duidelijk: voor alle kansarmen die volgens het *Armoederapport* hun gebrek aan cultuurparticipatie "als een van de grootste vormen van uitsluiting ervaren" [16], voor alle allochtonen die graag meer betrokken zouden worden bij het Vlaamse verenigingsleven [17], voor alle leerlingen die voor, tijdens en na de lesuren meer en beter met kunst en cultuur in aanraking willen komen [18], voor alle kinderen en jongeren die een gebrek hebben aan creatieve ruimte voor ontplooiing [19], voor alle mensen die meer en beter aan sport willen doen [20], en voor al diegenen die hun beschikbare tijd nog niet kunnen doorbrengen op een zinvolle, toegankelijke, betaalbare en op hun leest geschoede wijze. Cultuurspreiding is immers niet uitsluitend de ruimtelijke distributie van cultuurgoederen, maar ook en vooral een kwalitatief beleid; het is vooral een *visie* over het maatschappelijk belang van kunst en cultuur. Dat in het CC middelen worden geeïst om zo'n beleid mogelijk te maken, betekent niet dat het CC met zichzelf in tegenspraak komt omdat het elders betreurt dat de discussies vaak uitsluitend over de verdeling van subsidies gaan. En ook het pleidooi voor een 'cultuur-effectenrapport' staat niet haaks op de vaststelling dat kunst en cultuur een educatief en emancipatorisch potentieel bezitten. Want de auteurs van het CC bedoelen het niet "strikt economisch", zoals de Haes veronderstelt, wanneer ze stellen dat "investeren in cultuur (...) een interessante belegging (is)" [21]. Ging het maar louter over de centen. De discussie zou veel simpeler zijn. Maar het gaat om veel meer. Wanneer in het CC gewaarschuwd wordt voor prestige-projecten, dan gebeurt dit weliswaar vanuit een ongenoegen over de jaarlijkse cultuurbegroting, waarin miljoenen worden uitgetrokken voor de bouw van allerlei peperdure (en vaak overbodige) infrastructuur, terwijl de ge-

zelschappen die erin moeten werken vaak niet eens hun telefoonrekening kunnen betalen. En wanneer projecten zoals het *Cultureel Ambassadeurschap van Vlaanderen* (een vlag die geenszins de vaak allesbehalve 'Vlaamsche' lading dekt) op de korrel genomen worden, dan is dit inderdaad een protest tegen het gebrek aan structurele subsidies voor artistieke en culturele gezelschappen in Vlaanderen. Maar in al deze en gelijkaardige kritieken op de huidige cultuurpolitiek concentreert het CC zich vooral op het veel fundamenteeler probleem dat onder de oppervlakte van het financiële wanbeleid schuilgaat: het gebrek aan *visie* over het belang van kunst en cultuur voor onze samenleving. Het is dit probleem waarvoor het CC een oplossing zoekt.

Tot slot

Afin, het is duidelijk, Leo de Haes en ik zitten niet op dezelfde golflengte. Het is trouwens opmerkelijk hoeveel aandacht de Haes besteedt aan de cultuurfilosofische uitgangspunten van het CC en hoe weinig aan de concrete maatregelen die erin worden voorgesteld [22]. Nochtans is het CC niet in de eerste plaats een cultuurfilosofisch essay, maar een politieke tekst, d.w.z. een tekst die concrete oplossingen zoekt voor concrete problemen. Die selectieve aandacht van de Haes is ook niet verwonderlijk. Hij geeft immers de indruk erg afkerig te staan tegenover ingrepen van overheidswege in het Vlaamse kunst- en cultuurleven. En, rekening houdend met de wijze waarop de overheid zich in dit verband al te vaak heeft laten kennen en vooral niét heeft laten kennen, is die aversie ook niet volledig onterecht.

Leo de Haes werkt liever met de hamer dan met het truweel. Nergens in zijn reactie komt hij met eigen oplossingen voor de dag, nergens formuleert hij alternatieven voor de suggesties die hij bekritiseert. Wellicht omdat hij het credo *laisser faire, laisser passer* huldigt? De kunst is volgens hem niet gebaat bij bemoeienissen van overheidswege. Het CC gaat er echter vanuit dat wanneer men de dingen op hun beloop laat, zonder van overheidswege het structureel kader van de kunst- en cultuurproductie en -consumptie bij te sturen, dit op lange termijn tot een vershraling van het kunst- en cultuurlandschap zal

leiden. Dit is geen doemdenkerij, maar integendeel een uitdrukking van het vertrouwen in de mogelijkheid dat onze samenleving, ondanks het failliet van de *Grote Verhalen*, nog steeds 'maakbaar' is. Dat dit vertrouwen door critici als de Haes met een zekere scepcis wordt gevolgd, valt alleen maar toe te juichen. Het kan er de cultuurpolitiek alleen maar op verbeteren. Voor de renovatie van een oud huis zijn immers hamer én truweel nodig.

-
- [1] In het Café des Arts van *De Morgen* verscheen op 15 mei onder dezelfde titel een lichtjes gewijzigde versie van dit artikel.
- [2] *Cultuur is Beweging: Ontwerptekst Cultureel Contract*, 1998, p. 2.
- [3] *Ibid.*, p. 1.
- [4] Leo de Haes, Hoe een cultuurdiscussie zich vastrijdt: Over het Cultureel Contract. In: *Samenleving en politiek*, 1998, extra nummer, p. 26: "Artiesten worden bijvoorbeeld 'het ware geweten van de samenleving' genoemd."
- [5] *Cultuur is Beweging*, p. 6.
- [6] *Ibid.*, p. 2.
- [7] Denk bv. aan de betekenis van de populaire muziek, de literatuur en de artistieke 'happenings' voor het ontstaan van allerlei emancipatorische projecten in de jaren zestig.
- [8] Denk bv. aan de inventieve wijze waarop schrijvers, dichters en cineasten in repressieve regimes allerlei geboden en verboden weten te omzeilen en ondergraven d.m.v. allegorieën, metaforen en andere artistieke instrumenten.
- [9] Het citaat waarnaar de Haes verwijst is afkomstig uit Plato's *Politeia* en werd gebruikt ter inleiding van Deel V van het CC (*De sport als gangmaker van een gezonde en dynamische cultuur*) en beklemtoont de affiniteit tussen de sport- en de cultuursector: "Sport is een zuster van de muzen."
- [10] Bv. in Boek I, waar Plato het heeft over de opvoeding van de 'wachters' (de soldaten).
- [11] Een overigens misplaatste term als men er, zoals de Haes, van uitgaat dat de kunst "geen dienende functie meer heeft".
- [12] *Cultuur is Beweging*, p. 4.
- [13] "De media zijn een onvermijdelijk onderdeel geworden van ons dagelijks leven." *Ibid.*, p. 7
 "(...) de mate waarin de media onze perceptie van de werkelijkheid bepalen, onze blik op de wereld kleuren, wijst op de enorme invloed van de media. De tijd is allang voorbij dat we dachten dat de media slechts neutrale 'informatiesluizen' waren; de media maken tot op zekere hoogte onze wereld." *Ibid.*
 "De media zijn een onmisbaar aspect van ons leven geworden." *Ibid.*, p. 8
- [14] *Ibid.*, p. 11.

[15]Ibid., p. 12-13.

[16]Ibid., p. 2.

[17]Ibid., p. 12.

[18]Ibid., p. 17-19.

[19]Ibid., p. 14-16.

[20]Ibid., p. 20-24.

[21]Ik verwijs hiervoor in het bijzonder naar de *Inleiding* van het CC waarin

de voordelen van een 'cultuurreflex' in alle beleidsdomeinen uitvoering worden toegelicht.

[22]De Haes spreekt met geen woord over de objectivering van het subsidiebeleid, het sociaal statuut voor de kunstenaar en voor de topsporter, de inspraakorganen voor kinderen en jongeren, het Steunpunt Culturele & Kunstzinnige Vorming, de kwaliteitsbewaking in de sport en het socio-cultureel werk, etc...